

4D

– A szabadter használata új dimenziói

4D – New dimensions of open space use

LEKTOR | M. SZILÁGYI KINGA

Napjaink szabadter használata során egyre több furcsa jelenséggel találkozhatunk, mint például egy nagy kék bokszsákkal a Blaha Lujza téren vagy egy könnyöklő bronz csatornamunkással, aki a pozsonyi járókelőket méregeti. Új térelemek keresik a helyüket és próbálják magukra irányítani a figyelmet. Nem mindig volt ez így. Alig pár évtizeddel ezelőtt a keleti blokkban a szabadterek használata, és ennek megfelelően a kialakítása is erős kontrol alatt állt. A rendszerváltáshoz közeledve a szigor egyre csökkent, így a kültér is lassan feléledt. Megjelentek a sakkozók, a padon beszélgető nénikék, a randalírozó-ricsalyozó kölykök, ki tudja mi ellen lázadó srácok. Amíg korábban egy parki séta, egy véletlen találkozás során kialakuló baráti beszélgetés akár magánzárkával végződhetett, addig a rendszerváltáshoz közeledve a klasszikus kommunikáció újra megtöltötte a külteret.

A rendszerváltással hirtelen kitágult a világ. A szabadon és szüretlenül érkező ingerek sokfélesége és mennyisége eleinte sokkolt minket, mára azonban hétköznapivá vált. A számtalan irányba rohanó világ szabadter használatában is alapvető változások jelentkeztek. Az új, virtuális terek (media), mint a vákuumszivattyú, elszippantották a figyelmet. A reális terekből ugrásszerűen kivonultunk, helyettük az ingerdús virtuális tereket választottuk. Az akkori vákuum már nem olyan erős. Az információéhség rövid időn belül átváltozott az információk túlkínálatába. A dömpinget megszoktuk, az ingerküszöbünk növekedett. A szelektálás és a tempó lassításának igénye azonban újra a kézzelfoghatóbb és élhetőbb reális terek felé fordított. Így újra hangsúlyt kap a szabad tér, ahol egy kis időre megállhatunk, megpihenhetünk, levegőt vehetünk. Ha megkérdezzük a város lakót, mit akar látni a városban, tízből kilenc azt válaszolja, hogy kevesebb autót, tisztább utcákat és sokkal több zöldet...

A szabadterek megújításának időszerűsége vitathatatlan. A nagy visszatérés azonban csak akkor lehet sikeres, ha a terhasználat és a téralakítás a jelen igényeihez igazodva állandó

an változik. Vajon melyek a jelenkor követelményeit visszatükrözni/követelményeire válaszolni képes új dimenziók? Nem először próbáljuk a szabadtereket átszövő és mozgató rejtett erővonalakat befogni. Korábbi tanulmányunkban (Almási – Barcza – Nagy 2003) rávilágítottunk az átalakulóban lévő szabadterek szelektálódó elemeire, az új térhasználatok mozgatórugóira. A jelen cikkünkben ezt a szálát folytatva vetettük papírra látszólag különálló gondolatainkat, amelyek a térhasználat új dimenzióit és a tájépítéssel új kifejezőeszközzeit méltatják.

A TÉRHASZNÁLAT ÚJ DIMENZIÓI

A technika fejlődése mára oda vezetett, hogy bár térben egymás mellett, de szociális kapcsolatainkban egyre inkább virtuális terekben élünk. Egy padon ülő három mobiltelefonáló ember lehet erre a mindennapos példa. Annak ellenére, hogy fizikálisan egy térben vagyunk, az életünk jórészt virtuális tereken keresztül bonyolítjuk, ami miatt szépen lassan „elveszítjük lábunk alól a talajt”. Ezért a modern szabadterv tervezésnek olyan eszközöket kell találnia, amelyek a virtuális térből újra a fizikális térbe rántanak vissza. Amelyek segítségével egymás mellett álló embereket újra egy hullámhosszra lehet terelni, hogy egymással tényleges kapcsolatokat létesítsenek. A kortárs tájépítészetnek segítenie kell alkotásaival a virtuális térhasználókat, hogy újra visszatérjenek a kézzel fogható, tapintható terekhez.

Napjaink információáradatában az értékek hamar változnak, a dolgok hamar elévülnek, értelmüket veszítik. Ennek analógiájára egyes térelemek hamar jelentőségüket veszítik, ha nem tudnak elég gyorsan alkalmazkodni a változó igényekhez. Mentőövet dobhatnak a térhasználók, akik a tervező, mint gardedám segítségével, a térelemek folyamatos mozgatásával, átalakításával igényeik szerint aktualizálják a térhasználatot. Erre tettek kísérletet az Új Irány tájépítés csoport tagjai a Millenáris park rendezésénél, ahol a várostól idegen tájelemek beemelésével és mozgatható kerti objektumok segítségével próbálják a használókat mind fizikailag, mint mentálisan megmozgatni.

A kültérre koncentrált szabadterei rendezvények száma az elmúlt pár évben megnövekedett. A rendezvények rövid ideig, de nagyon intenzíven veszik igénybe a szabad tereket, ezzel jelentős, és sok esetben tartós környezetterhelést okozva (M. Szilágyi, 2000). Az EU csatlakozás, politikai rendezvények, művészeti fesztiválok, kerületi napok megfelelő keretet biztosítanak egyéb időszakos térhasználatok megjelenésére is, mert koncentráltan, nagy közönséghez szólnak. Így már érthető, hogy az elmúlt pár évben a szabad tereken megjelenő időszakos művészeti alkotások többnyire miért valamilyen összefogó rendezvény szárnyai alatt születtek. Ezek a rendezvényeken az általuk okozott környezetterhelés és a nagy tömegek koncentrált megjelenése miatt remek alkalom nyílik a környezettudatosság, az ökológikusság gondolatának közvetítésére is.

ÖKOGONDOLAT A SZABADTÉRBE

– ÚJSZERŰ ÖKODIMENZIÓ

A zöldmozgalmak befogadója kezdetektől a szabadter. A zöld szervezetek és megmozdulásaik társadalmi megítélése ellentmondásos. Az ember általában egyet tud érteni a zöld mozgalmakat életre hívó gondolatokkal, de sokszor nem tudja felmérni annak tényleges fontosságát, nem tudja kötni a saját, mindennapi életéhez. Többeket a zöldmozgalmak harsány kommunikációs módszerei és hangvétele riaszt el, vagy készíti a hangoztatott gondolatok automatikus tagadásra. Ez adódhat országunk történelmi hagyományából, ahol a mozgalmiságnak alapvetően negatív a kicsengése. Véleményünk szerint jelentősebb azonban a hangvétel és a hiteltelenség miatt elfordulók száma. A városlakó jogosan érzi a fejlődés tényleges irányát és a zöld szlogenek által lefestett világ közötti ellentmondást.

A mozgalmak mindig is az utcán hangoztatták a mondanójukat, ez a fajta jelenlét a szabadterben nem új keletű. Ennél újszerűbb közvetítő közeg lehet egy olyan művészeti alkotás, amelynek fő témája a környezet, a városi ember és a természet közötti új megfogalmazása. Az ökológia megjelenése és működése a városban mindenképpen elvont, átalakított formában van jelen. Miért ne lehetne számára a kortárs művészet valamelyik, a szabadterekre koncentrált irányzata a közvetítő közege? Egy, a kortárs művészeti trendbe illeszkedő, de az ökológikusságot hitelesen interpretáló alkotás más célközönség előtt is feltárhatja az ökológia rejtett dimenzióit.

MŰVÉSZET A SZABADTÉRBE

A kortárs művészet egyre szembetűnőbben veszi birtokba, fedezi fel magának az utcát. Közismert, hogy az utca mindig is teret engedett a művészet számára. A mai megjelenés azonban az új elvárásoknak megfelelően másra koncentrált. Más témát és más megjelenési formát választ. A gyors életvitelhez igazodva progresszív hatásokkal és instant üzenet közvetítésével lehet és tud hatást elérni. A felgyorsult mindennapokhoz mérten a közvetíteni kívánt üzenet hamar elévül, a közvetítő közeg folyamatosan átalakul. Erre a művészet válasza az ideiglenes és agresszív installációk tömeges megjelenése.

A rendszerváltást követő, anarchiához hasonló „szabadságban” mindenki új dimenziókat keresett. Az új médiumok által generált virtuális terek addig kihasználatlan területeket nyitottak meg a művészet számára is. Az új dimenziók megtöltése új teret adott a kortárs alkalmazott művészet számára. Ezek a virtuális terek mára telítődni látszanak. Egyre nehezebb az emberek kíváncsiságát felkelteni, megtartani. Ezért a művészet új közeget keres magának, ahol a virtuális terekben edzett eszköztárával még újszerű hatást érhet el. Így talált rá újra az utcára, a kültérre, a szabadterre. A szabadterei installációk sokfélesége és hirtelen, tömeges megjelenése jól mutatja, milyen népszerű és inspiratív ez a művészeti közeg.

Az újszerű megjelenés a szabadterben nemcsak a művészi űr kitöltése szempontjából időszerű. Egyre többen és egyre több célra használják a külteret. Az alkotást befogadó, az újszerű térhasználattal kísérletező közönség vevő a művészet szabadtéri újjászületésére. A kültéri rendezvények megfelelő keretet biztosíthatnak időszakos alkotások megjelenésére, amelyre az elmúlt időszakból számos példa hozható. Ezeket az alkotásokat a legkülönbözőbb összetételű művészeti és civil csoportok követték el, amelyből a tájépítészek is kivették részüket.

TÁJÉPÍTÉSZEK MEGJELENÉSE MŰVÉSZETI ALKOTÁSOKKAL

Vitathatatlanul tájépítész feladat a szabadterben megjelenő művészeti alkotáson keresztül az Ökológia üzenetének közvetítése. Erre vállalkozik a döntően tájépítészekből álló TÁJÉK Tájművészeti csoport. Céljuk kettős: egyrészt a táj, mint művészetet befogadó közeg újraértelmezése; másrészt az őket foglalkoztató, az ökológikus gondolkodás és a harácsoló fogyasztói társadalom között húzódó irtatlan szakadék áthidalásának kísérlete. A zöld mozgalmaktól eltérő hangvétel és az inkább elemző, útkereső hozzáállás jellemzi az alkotókat. A tájépítész szakmai eszközökkel létrehozott műalkotások nem szavakkal, hanem az újraértelmezett és átstrukturált szabadtér használatán keresztül világít rá a környezet rejtett kapcsolataira. Műveik a természetben megjelenő meghökentető és markáns ember alkotta elemek, amelyek az urbanizált ember tájhoz fűződő viszonyát interpretálják. Megjelenésük a tájban akciószerű. Alkotásaink ideiglenesek. Kialakulásukban elemi szerepe van a természeti tényezőknek és a befogadó látogatóknak, velük együtt alakul. Az alakulás, a folyamat a lényeg, a végeredmény másodlagos. Alkotásaikkal csak időlegesen és helyrehozható módon avatkoznak be az ökológia rendszerébe.

A csoport művészeti alkotásainak megfelelő keretet biztosított a kapolcsi Művészetek Völgye mentén szerveződő „Művészetek Zöldje” programsorozat. A tavalyi Készenlét és az ideai Kód című alkotások a városi ember helykeresését interpretálják. A természetből kiszakadt, a vidéki tájban a gyökereit kereső urbánus ember válaszait jelzi a kenyérmező, a konzervkert vagy a vonalkódokkal teli kert: a városi lét tájba vetített látomásai. Instant, előregyártott és absztrahált tájrészletek. A hely szelleme és egy időszaki tömegrendezvény természete generálta interaktív alkotás a PETend, amely a fesztivál során termelődő műanyag palackok művészi és csoportos újrahasznosításának műve: nyomasztó mennyiségű műanyag hulladék játékos és groteszk csigává alakulása. A füstöt okádó országút menti Vasvirágok borulató válaszok a nyomasztó mértékű urbanizációra és motorizációra. (Az alkotások fotóillusztrációt ld. a cikkben).

A szabadtéri rendezvényeken kívül alkotótáborok és spontán tájépítész-megmozdulások is időszakos jeleket hagynak a tájban. Magyarúton az erdőben nyáron tizenkét tájépítész egy impulzív fűzspirállal fonta össze a fákat, a földet és az eget. A lüktető spirál légies és látható kapcsolatot rajzolt

11

21

a természetet mozgató alapelemek között. A tájművészeti alkotásokon keresztül olyan rétegek számára is eljuthat a mondanivaló, akik alapjában véve nem nyitottak a „zöld” gondolatokra. Fontos, hogy azok számára is befoghatóak legyenek az alkotások, akik a zöld mozgalmak hangvételével nem tudnak azonosulni, ezért más módszereket, egy finomabb, kevésbé agresszív, kevésbé harsogó hangot kell megütni. A tájépítészet eszközeivel elsősorban egy olyan réteg számára lehet az ökológikusság gondolatát közvetíteni, amelyik alapvetően érzékenyebben és visszafogottabban viszonyul a világhoz.

Így a zöldmozgalmak mentén, de attól elkülönülve szélesebb réteg számára hangsúlyozható a környezettudatosság.

A szabadtéren megjelenő társzművészeti alkotásoktól a tájépítész alkotásokat néhány alapvető tulajdonsága különbözteti meg. A szakmai háttér, az ökológia és a környezettan terén való jártasságunk lehetővé teszi, hogy hitelesen közvetítsük a mondanivalót. A jellemzően időszakos és interaktív alkotások a látogatók igényeihez mérten megélhető és folyamatosan alakulnak. Így a mondanivaló és a közvetítés módja is változik, alakul, nem évvil el. Mivel tájépítésként is külső terek alakításán dolgozunk, az alkotások is ezt a gyakorlatot és eszközkészletet építik be: a szabadtér egy részét alakítják át és ösztönöznek ideiglenesen egy másik térhasználatra. Az átformált tér az, ami speciális térhasználatot idéz elő, és művészeti alkotásként élhető meg. Szakmai eszközökkel – hangsúlyok elhelyezésével, kiemelésekkel, kontrasztokkal stb. – keltjük fel a hétköznapi ember figyelmét, aki hajlamos elrohanni a dolgok mellett, megállítjuk és kizökkentjük egy pillanatra, hátha a fejében helyére kerülhet egy gondolat, egy láncszem az ökológia rendszerében.

Az építészekről és a képzőművészekről eltérően mi hozzászoktunk, hogy időben folyamatosan változó alkotásokat hozunk létre. Ezért kevésbé jelent nehézséget az idődimenzió megjelenítése az alkotásban.

Az alkotás meghatározója, hogy csak az adott helyen és időintervallumban létező és értelmezhető. Nem áthelyezhető, a hely szerves, organikus része. Az alkotások ihletője mindig az a hely, ahová kerül. Léptéktől és mondanivalótól függetlenül (O'Malley in: Gross, 2005) Az alkotáson keresztül tudjuk interpretálni a helyet, mert meg tudjuk érteni és fel tudjuk tölteni plusz mondanivalóval, hiszen ezt a képességünket alkalmazzuk a szakmai gyakorlatban is. Ez által a tájépítész alkotások nem a kültérbe helyezett implantátumok, hanem a térrel együtt szerződő szerves részek.

Visszatérve a pók esetére. A piszoár súlypontjába helyezett természetes pók matrica automatikusan megoldja

a kultúrált illemhely használatot, és ezzel elérte célját. A szabadtérekre helyezett művészeti alkotásokkal hasonló lenne a célunk. Az állandóan változó szabadtéri kontextusban kell kitalálnunk a mi aktuális pókunkat és megtalálni annak mindenkori helyét. Ebben rejlik a negyedik dimenzió szépsége és nehézsége.

Hivatkozott irodalom

- Almási B. – Barcza D. – Nagy I.R. (2003): Térerő. Lippay János – Ormos Imre – Vas Károly Tudományos Ülésszak, Budapest. 2003. november 3. p.21.
- Gross, J. (2005): Listening to the land. TOPOS 52: 54-62.
- Jámbor I. (2000): Kertépítészeti tér, szabad tér, zöld tér. Tájépítészet 1 (1): 8-11.
- M. Szilágyi K. (2000): Szabad tér – Szabad piac. Tájépítészet 1 (1): 19-20.
- Stiles, R. (2000): Egy nehezen megragadható fogalom, a szabad tér értelmezése. Tájépítészet 1 (1): 12-13.

31

SUMMARY

In our running-by world, there is a present demand towards revitalizing open spaces to meet the direct and indirect needs of information society. As we frequently use virtual spaces we have a hard time to fully experience real spaces: rooms to calm down, to re-explore our physical environment and to reorganize classical human connections. New demands set questions to contemporary landscape architecture how to interchange position between the virtual and physical, how to capture space-users' attention and how to build-in the new dimensions to open space use.

Contemporary open space use is characterized by dynamically changing minimal spaces, temporary usage and interactive space elements. Interactivity and dynamics give a rebirth of open air events of any kind, which generate the place, but has environmental im-

pacts. Open space is the most suitable to host environmental and ecological thoughts and movements. In one hand it can work physically as a nature substitute for urban citizens, in the other hand open space is the right medium to express environmental idea. This strengthening ecological dimension of open space can be served by new art pieces and actions transmitting green messages. Contemporary art movements are seemed to rediscover streets and squares. The come-back to fill the gap can be successful by dynamic, impulsive and instant art pieces. Addition to that, if there is a story behind or desired message, it can generate open space use. Land art installations made by landscape architect such as the TAJEK Land Art Group try to reorganize real spaces and people's mind. Their temporary installations evoke environmental consciousness while giving new dimensions of experimenting art and open space.